

CARSTVO NEPOZNATOG

Furedi, Frank (2009.) *Poziv na teror. Rastuće carstvo nepoznatog*. Zagreb: Naklada Ljevak (preveo Srećko Horvat), 271 stranica.

Frank Furedi je profesor sociologije na Sveučilištu u Kentu u Canterburyju i svjetski priznati britanski sociolog. Poznat je po redovnim izlaganjima u brojnim medijima, od davanja intervjua za poznate televizijske kuće poput BBC-a do objavljivanja članaka u *The Guardianu*. Područje njegovog znanstvenog interesa tematski je raznoliko. Pitanja novih tehnologija, odgoja, prehrane i terorizma povezuje primarnom usmjerenošću na kulturu rizika i fenomen straha u zapadnim društvima i objedinjuje u analizi kontroverzi suvremenog društva.

Knjiga *Poziv na teror. Rastuće carstvo nepoznatog*, druga je po redu knjiga Franka Furedija prevedena na hrvatski jezik. Sastoji se od osam poglavlja, uz predgovor samog autora hrvatskom izdanju te pogovor prevoditelja. Popis literature sadrži preko dvjesto bibliografskih jedinica.

U predgovoru hrvatskom izdanju, naslovljenom „Prijetnja bez imena“, autor se osvrće na rastuću konfuznost i nedorečenost rata protiv terorizma. U političkim govorima i službenim raspravama koristi se koncept „ideološki rat“, bez konkretiziranja same ideologije o kojoj je riječ. Ispreplitanje jezičnih, ideoloških i političkih problema stoji uz bok povijesnom vrludanju, kulturi straha i simboličkom karakteru onoga što smo donedavno mogli nazvati terorizam.

Zašto nas mrže?, pitao se predsjednik George Bush u obraćanju američkom Kongresu, a u predgovoru istoga naziva Furedi pokazuje kako zapravo nikome nije jasno tko su to „oni“, a još manje tko smo to „mi“.

Nejasna, općenita terminologija prikriva nerazumijevanje samog problema o kojem se govori. Nesnalaženje političkih vođa prilikom imenovanja sukoba povlači za sobom pitanje definiranja aktera. Jezična konstrukcija rat protiv terora suprotstavlja nam naprosto taktiku neprijatelja, čineći prijetnju nevidljivom, iako ništa manje stvarnom.

Broj knjiga na engleskom jeziku koje se bave pitanjem terorizma iznosio je osam tisuća u vrijeme pisanja ove knjige. U njima se obrađuje preko stotinu različitih definicija terorizma i dvadesetak definicijskih elemenata samog pojma. Više je nego razvidno da ne postoji suglasnost teoretičara oko toga što misle da terorizam uistinu jest. Autor u „Uvodu“ naglašava kako je upravo nedostatak analitičkog promišljanja i empirijskog utemeljenja jedan od problema i vodeći trend u teorijskoj konstrukciji koncepta terorizma. Polazeći od razlike terorizam – zločin, akademski stručnjaci, politički dužnosnici i stručnjaci za sigurnost pridaju terorizmu distinktivni karakter slučajnosti i nediskriminacije. Upravo te dvije značajke mogu se pripisati većini zločina visokog profila koji jednakom lakoćom i užasom pobuđuju interes javnosti. No, spekulacije o motivima i značajkama terorizma nisu pokazatelj manipulacije empirijskim podacima, već njihovog nedostatka. Kao primjer, Furedi navodi zbirku dokumenata britanske vlade o oružju za masovno uništenje datiranu 2002. godine i izvještaj iz 2003. godine poznat pod nazivom „Dodgy Dossier“, koji se kasnije pokazao potpuno pogrešnim. Način konceptualizacije problema terora i argumentiranje re-

akcije na prijetnju autor sažima u podnaslovu uvoda, „Onkraj sposobnosti shvaćanja“. Kroz mnoštvo citata novinskih članaka i izvještaja obavještajnih agencija pokazuje kako „ono što odvaja činjenicu od fikcije i informaciju od propagande nije baš posve jasno“ (str. 37.).

Prvo poglavlje, „Percepcija prijetnje“, otkriva nam novo doba u povijesti čovječanstva, doba masovnih žrtava, globalne nesigurnosti, doba obilježeno „dugačkim ratom“. Dugački rat označava početak „nove ere terorizma“, ere u kojoj neprijatelj ima gotovo nadljudske sposobnosti. Kako zapadne vlade skoro cijelo desetljeće upozoravaju, suvremeni teroristi mogu napasti bilo kada, bilo gdje i bilo čime. Ne možemo predvidjeti njihovu okrutnost i kreativnost. „Niti su nacističke horde niti Crvena armija imali takvu nadmoć koja se pripisuje malim skupinama terorista“ (str. 56). Furedi smatra kako sklonost vlada fatalizmu i fantaziji odaje bespomoćnost i paniku koji se službenim kanalima projiciraju na širu javnost. U novom dobu, svatko je potencijalna meta terorista, ali sigurna meta politike straha.

U poglavlju „Novi terorizam: samoostvareno proročanstvo“, autor pokazuje kako je koncept nove prijetnje bio sastavnica diskursa terorizma mnogo prije događaja 11. rujna. Navodeći brojne novinske članke u periodu od 70-ih godina 20. stoljeća nadalje, u kojima se sofisticirani oblici nasilja opisuju kao manifestacija modernog oblika terorizma, potkrepljuje tezu da je novi terorist zapravo dio kulture Zapada. Strah od nepoznatog, nepredvidivog terora strah je od promjena u budućnosti čijim učincima svjedočimo upravo sada. Jedna od činjenica koje stvaraju nelagodu političkim i vojnim vođama jest dostupnost sredstava nasilja. Tehnologije i oružje, koje su posjedovale gotovo isključivo vojne i političke sile, danas je dostupno pojedincima i organizacijama koje ih koriste upravo protiv tih svjetskih sila. Usprkos tomu, oružje korišteno u terorističkim napadima, pa i 11. rujna, vrlo

je uobičajeno, nimalo sofisticirano i, što je najzanimljivije, koristi se desetljećima.

Kvalitativan porast sredstava terora stvara nove oblike terorizma - bio-teror, nuklearni terorizam, nešto mlađi *cyber*-terorizam - i potiče ono što Furedi identificira kao „zamišljanja najgorih scenarija“. Takvo „zamišljanje“, međutim, postoji još od biblijskih vremena i plemenskih hordi. Strah od masovnog uništenja, globalnog nasilja, istrebljenja dobra, čuču u gotovo svakom političkom govoru zadnjih pedeset godina. Ono što Furedi naziva „fantazijskim upozorenjima“, moglo bi po njemu biti okidač samoispunjavajućeg proročanstva.

U trećem poglavlju, „Rastuće carstvo nepoznatih opasnosti“, autor nadograđuje novi terorizam novim konceptom rizika u 21. stoljeću. Više no ikada prije, rizik je dio svakodnevice. On munjevito mijenja svoj fokus. Potencijalne pandemije poput ptičje gripe, globalno zatopljenje, katastrofalne posljedice uragana, sida - opasnosti koje prijete ne samo da su brojne i raznolike, nego na prvi pogled potkopavaju mehanizme obrane. Nova era nije obilježena samo terorizmom već i starim prijetnjama novih razmjera.

„Prijetnja s onu stranu značenja“ naslov je četvrtog poglavlja. Nespretna jezična konstrukcija s početka knjige, ovdje se pretvara u „verbalne pomutnje“ s obje strane linije sukoba. Citirajući Becka, Frank Furedi izlaže tezu o „urušavanju jezika“. S druge strane Atlantika, Bin Laden govori o „poruci bez riječi“. Nemogućnost imenovanja prijetnje ili neprijatelja proizvodi nejasnoće vezane uz motiv i značenje istih. Na taj način se optovano produbljuje osjećaj opće nacionalne nesigurnosti. No, faktor straha ojačava i percepcija vrijednosti za koje se uopće borimo. Prema Furediju, mora postojati nešto opipljivo i uvjerljivo za što se vrijedi boriti. Nešto u što vjerujemo, nešto što ima smisao i značenje. Javnosti nedostaje moralno i ideološko opravdanje kako bi vladi pružila potporu koju ona

očekuje i gotovo očajnički treba. Osim prijetnje i budućnosti, nepoznanicom je obavijena i sama „bitka za ideje“. Vlade vode bitku na domaćem frontu kako bi povratile kredibilitet u očima javnosti. Teorije zavjere, proročanske invazije pritajenog neprijatelja, teroristi iz susjedstva, pojmovi kojima se služi vladina propaganda, oduzimaju vjerodostojnost Zapadu u vlastitu dvorištu, kao što produbljuju osjećaj animoziteta od strane ostatka svijeta. Citirajući državne dužnosnike, čuare slobode, autor ukazuje na činjenicu da opravdanja vladinih akcija sve više zvuče poput vrhunski dotjeranog reklamnog letka. Borba protiv ideologije neprijatelja nije moguća bez osvješćivanja ideologije koju branimo. Opći pojmovi poput ponosa i morala, nekada su imali veći učinak jer su bili opipljivi. Danas, vrijednosti, domoljublje, slobodu, javnost ne doživljava kao stvarne. Osjećaj nacionalnog, pa i osobnog identiteta, kao da iščezava.

U poglavlju „Trajna ranjivost“, autor elaborira tezu da u kulturi Zapada postoji idiom ranjivosti koji je duboko integriran u kolektivnoj svijesti. U kontekstu terorizma, ona nadilazi fizičku razinu i penetrira u činove ljudske akcije, štoviše, ona postaje način života. Infiltriranost idioma ranjivosti u kulturu, autor obrazlaže pomoću etnopsihologije. Percepciju svijeta oko nas i svjetonazor, pa tako i ukorijenjen osjećaj bespomoćnosti, pojedincu pruža kultura i kolektivitet. Na taj način se patnja i prijetnja individualiziraju, što neizbježno određuje kako se zajednica nosi s terorom. Dok su 1960-ih godina ranjive skupine uglavnom bili djeca i beskućnici, danas imamo ranjivu Ameriku, kako je ustvrdio predsjednik Bush nakon 11. rujna. Navodeći primjere poput savezničkog bombardiranja Njemačke u Drugom svjetskom ratu, razaranja Hirošime, Furedi opaža kako se do 80-ih godina 20. stoljeća stanje ranjivosti nije pripisivalo zajednicama. Na kraju petog poglavlja, isti će kako katastrofe i kolektivne nesreće jačaju

osjećaj solidarnosti i zajedništva, a društveni kapital ima sposobnost obnavljanja nakon terora koji razara zajednicu. No, pretvorba osjećaja ranjivosti u kontinuirano stanje ranjivosti i rizika oslabljuje obrambeni mehanizam kolektiviteta.

Osjećaj ranjivosti i problem značenja upravljaju kulturalnom imaginacijom. U šestom poglavlju podugačkog naslova „Predodžbe terora i sukob kulturnih stavova prema riziku“, Frank Furedi tvrdi kako upravo ta imaginacija oblikuje predodžbe novog terora. Navodi kako nisu potrebni stvarni teroristi da bi se zajednica osjećala terorizirano. Prijetnje nepoznatog, upozorenja koja se prenose kroz medije, dovoljna su da prestraše javnost. Prema autoru, ono zbog čega je Osama bin Laden izniman – i učinkovit u sustavnom iskorištavanju medija u svrhu učvršćivanja prijetnje – jest njegova sposobnost razumijevanja zakona straha koji vladaju popularnom kulturom Zapada. Zastravanje javnosti je, kako tvrdi Furedi, u rukama konkurentnih grupa „proizvođača straha“ koje „proširivanjem domene“ prijetnje globalnoj sigurnosti promiču vlastite interese. Interesne skupine se nadmeću u tvrdnji koja je prijetnja kobnija, uspoređujući svaku od njih s terorizmom. Tako je terorizirana i ranjiva javnost uvjerena da su čas klimatske promjene, čas pandemija ptiče gripe veća sigurnosna prijetnja od terora. Na taj način terorizam zadobiva status mjerila kojim se procjenjuje svijet oko nas i promjene u njemu. Ethos sigurnosti u zapadnim društvima postao je toliko institucionaliziran i opsežan da na neki način vrši teror nad civilnim društvom i građanskim pravima.

„Koji je, dakle, problem terorizma?“ naslov je sedmoga poglavlja u kojem autor prezentira brojne kritike na račun „rata protiv terora“. Pobornici teze o propagandnom zastrašivanju vjeruju kako političke sile Zapada namjerno igraju na „terorističku kartu“ i svjesno promiču „politiku straha“. Kritičari objašnjavaju kako

zastrašivanje javnosti „pomaže političarima da mobiliziraju javnost u korist politike koju žele provesti“ (str. 209.). Ne toliko manipulacija koliko preuveličavanje istine, taktika je kojom službena propaganda kroz komunikacijske kanale motivira javnost i legitimira političke akcije. Furedi se nadovezuje na kritičare vladine politike i tvrdi kako upravo strah od terorizma inducira sam terorizam, a rat protiv terora predstavlja najuvjerljiviju prijetnju „ranjivom“ Zapadu.

Osmo, posljednje poglavlje, naziva „Odbijanje da budemo terorizirani“, preobražava logiku rizika, logiku defetizma i psihologiju

ranjivosti, koje se propituju kroz čitavu knjigu, u jasan stav: Ne želimo biti žrtve! Prihvatanje modusa prijetnje, ne podrazumijeva nužno pasivan otpor, ali ujedno zahtijeva i prihvaćanje mogućnosti da prijetnja izvire mnogo bliže nego što smo naučeni da vjerujemo.

Frank Furedi u knjizi *Poziv na teror*, pokušava razraditi višedimenzionalne učinke suvremene prijetnje terorizma. Pružajući uvid u često višestruko oprečne teorijske koncepte, na jednostavan, a opet znanstveno potkrijepljen način, pomaže čitatelju da pronađe vlastiti kritički stav prema izazovima ere terora.

Lana Filipčić